
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΑΤΜΑΤΖΙΔΗΣ

Χαράλαμπος Γ. Ατματζίδης
Αναπληρωτής Καθηγητής
Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ.

"Ο Πάπας Λέων Α΄ (ο Μέγας) και η πρόσληψη της Βίβλου στην 28η Επιστολή του ("Τόμος")"

1. Εισαγωγικά

Η 28η Επιστολή ("Τόμος") του Πάπα της Ρώμης Λέοντα Α΄ του Μεγάλου αποτελεί ένα από τα πλέον γνωστά κείμενα του χριστιανισμού. Ταυτόχρονα ο «Τόμος» είναι μια επιστολή του Λέοντα Α΄, την οποία αυτός αποστέλλει το 449 στον Αρχιεπίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως Φλαβιανό (446-449). Η φήμη του αυτή σχετίζεται με το περιεχόμενό του, που αναφέρεται στην αντιμετώπιση των θέσεων του αιρετικού Ευτυχί και με την συμβολή του στην διαμόρφωση του χριστολογικού δόγματος στην Δ΄ Οικουμενική Σύνοδο της Χαλκηδόνας (451). Η επιστολή αναγιγνώσκεται και στη συμπεριλαμβάνεται στα πρακτικά της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου.

2. Στόχοι της Εισήγησης

Οι στόχοι της εισήγησης είναι:

1. Η εξέταση της δομής Επιστολής
2. Ο τρόπος χρήσης και πρόσληψης των βιβλικών κειμένων από τον Λέοντα Α΄.

Τα δύο αυτά στοιχεία θεωρούμε ότι δεν συνιστούν απλώς μεθοδολογικού χαρακτήρα προαπαιτούμενα για την κατανόηση του παπικού κειμένου, αλλά κάτι επιπλέον, όπως θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε στην παρούσα εισήγησή μας.

3. Διάγραμμα της Εισήγησης

Στην εισήγησή μας θα ασχοληθούμε: Πρώτον, με την μορφολογία και την δομή της Επιστολής, που ονομάζουμε «Η μορφολογία και η δομή της Επιστολής» (I). Δεύτερον, με το ρητορικό τρόπο χρήσης από τον Λέοντα Α΄ των βιβλικών κειμένων στην Επιστολή, που τον ονομάζουμε «Η ρητορική πρόσληψη της Βίβλου στην Επιστολή» (II). Τρίτον, με τον τρόπο πρόσληψης των βιβλικών χωριών από τον Λέοντα Α΄, που τον ονομάζουμε «Η ερμηνευτική και θεολογική πρόσληψη της Βίβλου στην Επιστολή» (III). Θα ολοκληρώσουμε με τα συμπεράσματα.

4. Μορφολογία της Επιστολής

4.1 Η Επιστολή αποτελείται από 06 κεφάλαια και περιέχει, όπως όλες οι επιστολές, την επιγραφή (11,1), το προοίμιο (11,1), το κύριο μέρος (11,2-6), και τον επίλογο (11,6).

4.2 Η Επιστολή έχει *περιορισμένη έκταση*. Αυτή δεν περιλαμβάνει εκτενείς αναφορές στις θέσεις του Ευτυχί και τις θέσεις του επισκόπου Ρώμης. Η διατύπωση των θέσεων για την χριστολογία γίνεται κατά τρόπο αποφθεγματικό. Αντίθετα αξιοπρόσεκτο είναι ότι ο Λέων Α΄ παραθέτει πολλά βιβλικά χωρία, (5) χωρία από την Π.Δ. και σαράντα (40) χωρία από την Κ.Δ..

4.3 Η Επιστολή βρίσκεται από μορφολογικής άποψης πιο κοντά στις επιστολές της Καινής Διαθήκης απ' ό,τι στις επιστολές, που συνηθίζαν να συντάσσουν φιλόσοφοι της αρχαιότητας, όπως ο Σενέκας. Μοιάζει με τις επιστολές της Κ.Δ., επειδή παραθέτει βιβλικά χωρία και επειδή χρησιμοποιεί την ρητορική

5. Δομή της επιστολής

Η δομή επιστολής είναι τριμερής. Πρώτα αναφέρονται άμεσα ή έμμεσα οι θέσεις του Ευτυχί για τον Χριστό. Ακολουθεί η παράθεση των θέσεων του Λέοντα Α΄. Σε ορισμένες περιπτώσεις κατά την ανάπτυξη των θέσεων του Λέοντα Α΄ υπονοούνται και

οι αντίθετες θέσεις του Ευτυχί. Τέλος, έπονται οι βιβλικές αναφορές.

Η Βίβλος παρατίθεται στο τέλος κατά την γνώμη μας σκόπιμα, για να δηλωθεί ότι ο Επίσκοπος Ρώμης επικαλείται την αυθεντία της Βίβλου, ως το πλέον ατράνταχτο τεκμήριο υπέρ των χριστολογικών θέσεών του.

6. Η ρητορική πρόσληψη της Βίβλου στην Επιστολή

Ο Λέων ο Α΄ χρησιμοποιεί στην Επιστολή μέρος της επιχειρηματολογίας που υπάρχει στην κλασική ρητορική και στις επιστολές της Καινής διαθήκης.

6.1 Πρώτον, χρησιμοποιεί στοιχεία από το ρητορικό είδος του «ψόγου» για να ελέγξει τον Ευτυχί.

Επισημαίνουμε ότι ο Λέων Α΄ δεν καταφέρεται κατά τρόπο επιθετικό και απαξιωτικό κατά του Ευτυχί, αλλά ελεγκτικό. Σκοπός του δεν είναι να τον υποβαθμίσει ηθικά, αλλά να αναδείξει την πλάνη του. Έτσι τον κατηγορεί ότι δεν αποδείχτηκε άξιος για το αξίωμα του πρεσβυτέρου με το οποίο τον τίμησε η Εκκλησία. Επίσης ότι αυτός με τις πράξεις του αποδέχτηκε «ασύνετος», «αμαθής», «ασεβής» και «άφρονας», αφού δεν έλαβε υπόψη του τις αποφάσεις της Εκκλησίας και κυρίως την Βίβλο.

6.2 Ο Λέων Α΄, ακολουθεί τους Ρήτορες και τον Αριστοτέλη και χρησιμοποιεί στην Επιστολή «άτεχνες αποδείξεις», για να πείσει για την αλήθεια των θέσεών του. Αυτές είναι οι μαρτυρίες της Βίβλου για τον Χριστό. Αντίθετα δηλαδή με τον Αριστοτέλη, που θεωρούσε ότι οι «έντεχνες αποδείξεις» είναι οι σημαντικότερες σε έναν ρητορικό λόγο, ο Λέων Α΄ προτιμά τις «άτεχνες αποδείξεις» που σχετίζονται με την επίκληση βιβλικών χωρίων. Έτσι καταδεικνύεται η μεγάλη σημασία που αυτός προσδίδει στην Βίβλο.

7. Η ερμηνευτική και θεολογική πρόσληψη της Βίβλου στην Επιστολή

Πορεία έρευνας

Μετά την αναφορά μας στην μορφολογία και στην δομή της Επιστολής, καθώς και στην ρητορική πρόσληψη της Βίβλου στην Επιστολή θα εξετάσουμε τον ερμηνευτικό και θεολογικό τρόπο πρόσληψης των βιβλικών χωριών από τον Λέοντα Α΄.

Πρώτα θα παραθέσουμε ενδεικτικά ένα παράδειγμα από τα βιβλικά χωρία που παραθέτει ο Λέων Α΄ από την Επιστολή, με το οποίο θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε τον τρόπο πρόσληψης της Βίβλου από τον Λέοντα Α΄. Στη συνέχεια θα παραθέσουμε τα κύρια χαρακτηριστικά που έχει η ερμηνευτική προσέγγιση των βιβλικών κειμένων από τον Λέοντα Α΄. Τέλος, θα προσπαθήσουμε να αξιολογήσουμε την ερμηνευτική τακτική του Λέοντα Α΄.

7.1 Ένα παράδειγμα βιβλικής χρήσης από τον Λέοντα Α΄

Ο Λέων Α΄, για να θεμελιώσει την θέση του για την ανθρωπινή φύση του Χριστού επικαλείται δύο βιβλικά χωρία το Γεν 22,18 και το Γαλ 3,16.

Στο Γεν 22,18 ο Θεός δηλώνει στον Αβραάμ ότι με τον απόγονο του Αβραάμ, το “σπέρμα”, θα ευλογηθούν όλα τα έθνη της γης, επειδή ο Αβραάμ υπάκουσε στις εντολές του Θεού. Στο Γαλ 3,16 ο Παύλος, τονίζει ότι οι επαγγελίες του Θεού δόθηκαν ως διαθήκη – συμφωνία με τον Αβραάμ και τον απόγονό του («σπέρμα»). Ο Παύλος επεξηγεί ότι η Γραφή δεν λέει και στους απογόνους του Αβραάμ αλλά κάνει λόγο για ένα απόγονο, που κατά τον Παύλο είναι ο Χριστός.

Αντίθετα ο Λέων Α΄ δεν ερμηνεύει αυτόνομα το παλαιοδιαθηκικό χωρίο άλλα το συνδέει με την Καινή Διαθήκη. Ως προς αυτό υιοθετεί την ερμηνευτική τακτική του Παύλου. Παράλληλα όμως απομακρύνεται ερμηνευτικά από αυτόν. Συγκεκριμένα, ο Παύλος στο Γαλ 3,6-16 και στο πλαίσιο της αντιπαράθεσής του με τους ιουδαίζοντες αντιπάλους του επιχειρεί να πείσει τους Γαλάτες χριστιανούς για τις θετικές επιπτώσεις της πίστης προς τον Θεό προβάλλοντας σ’ αυτούς ως πρότυπο τον Αβραάμ. Συγκεκριμένα επικαλείται την Παλαιά Διαθήκη, την οποία αναφέρει ως η Γραφή (Γαλ 3,6), προβάλλει τον Αβραάμ ως υπόδειγμα πιστού και αναφέρεται μέσω του όρου «επαγγελία» στην υπό-

σχεση του Θεού προς αυτόν και στην ευλογία του προς όλα τα έθνη μέσω του Αβραάμ και του απογόνου του («σπέρματος»), δηλαδή του Χριστού.

Ο Λέων Α΄ όμως μέσω των δύο αυτών βιβλικών χωριών και άλλων που συναριθμεί τονίζει ότι αναφέρονται και αναδεικνύουν την ανθρωπινή φύση του Ιησού Χριστού.

7.2 Τα κύρια χαρακτηριστικά της ερμηνευτικής προσέγγισης του Λέοντα Α΄

Το παραπάνω παράδειγμα μας βοηθά να προσδιορίσουμε τα κύρια χαρακτηριστικά που έχει η ερμηνευτική προσέγγιση των βιβλικών κειμένων από τον Λέοντα Α΄, τα οποία και παραθέτουμε:

Πρώτον, τα βιβλικά κείμενα θεωρούνται από τον Λέοντα Α΄ ως η ύψιστη αυθεντία και χαρακτηρίζονται ως «θείες γραφές» ή «άγιες γραφές».

Οι Γραφές αυτές θεωρούνται από τον Επίσκοπό Ρώμης ως ένα σύνολο κειμένων, που συνδέονται ποικιλόμορφα με τον Θεό και συντάσσονται από τους προφήτες, αποστόλους και τους επιμέρους εμπνευσμένους συγγραφείς της Αγίας Γραφής (πρβλ. «Ἐνθα ὁ μακάριος Πέτρος θεόθεν ἐμπνευσθεὶς»). Το σύνολο αυτό των κειμένων, όπως είναι παγιωμένο, καλείται ο πιστός αναγνώστης να το διαβάσει και να εξαγάγει τα συμπεράσματά του.

Όμως ή θεώρηση του Λέοντα Α΄ ότι τα βιβλικά κείμενα αποτελούν την ύψιστη αυθεντία και χαρακτηρίζονται «θείες γραφές» ή «άγιες γραφές», ενώ είναι κατ' αρχήν σωστή, εν τούτοις χρήζει περαιτέρω εξήγησης. Και βεβαίως τα βιβλικά κείμενα συνιστούν την υπέρτατη αυθεντία, αφού αποτελούν, όπως γράφει ο Καθηγητής Νίκος Μαντσούκας, τους «...εκλεκτούς και εύχymους καρπούς της εκκλησιαστικής ζωής». Ταυτόχρονα όμως ο ίδιος σημειώνει ότι, επειδή τα βιβλικά κείμενα είναι και ανθρώπινα πνευματικά δημιουργήματα, είναι απαραίτητο αυτά να ερευνώνται και επιστημονικά.

Δεύτερον, ο Λέων Α΄ αντιμετωπίζει την Βίβλο, την Π.Δ. και την Κ.Δ. ως θείο χριστιανικό κείμενο.

Αυτό όμως παραβλέπει το γεγονός ότι η ονομαζόμενη από τους χριστιανούς ως «Παλαιά Διαθήκη» είναι πρώτα απ' όλα ιουδαϊκό κείμενο. Επίσης η θέση αυτή αντιπαρέρχεται το γεγονός ότι τα βιβλικά κείμενα, που προήλθαν μέσα από μια μακροαίωνα διαδικασία, πρέπει να εξεταστούν συναφειακά και στο εκάστοτε πολιτισμικό τους πλαίσιο.

Τρίτον, ο Λέων Α΄ ερμηνεύει την Π.Δ. χριστιανικά (*interpretatio christiana*).

Θεωρεί δηλαδή ότι τα κείμενα της Π.Δ. αναφέρονται και εκπληρώνονται στην Κ.Δ. Αυτός είναι και ο λόγος που ο Λέων Α΄, όταν τα χρησιμοποιεί στο κείμενό του τα παραθέτει μαζί με χωρία της Κ.Δ., χωρίς να τα ξεχωρίζει ούτε να τα αναλύει αυτόνομα. Σημειώνουμε ότι η ερμηνευτική αυτή τάση εφαρμόζεται ήδη από τους συγγραφείς της Κ.Δ.. Ο επίσκοπος Ρώμης υιοθετεί την παράδοση που ήδη υπάρχει στην Κ.Δ. και η οποία πρεσβεύει ότι η Κ.Δ. είναι συνέχεια της Π.Δ..

Έτσι όμως αίρεται η χρονική και από πλευράς περιεχομένου αυτοτέλεια των κειμένων.

Τέταρτον, ο Λέων Α΄ ερμηνεύει τα αναφερθέντα βιβλικά χωρία χριστοκεντρικά. Την τάση αυτή του Επισκόπου Ρώμης την χαρακτηρίζω «ερμηνευτικό χριστοκεντρισμό».

Ο επίσκοπος της Ρώμης ενδιαφέρεται δηλαδή πρώτιστα να αναδείξει τις δύο φύσεις του Ιησού Χριστού και να ανατρέψει τον μονοφυσιτισμό του Ευτυχί. Για την επίτευξη του σκοπού του αυτού επικαλείται οποιοδήποτε αγιογραφικό χωρίο από την Π.Δ και από την Κ.Δ. που αποδεικνύει κατά την γνώμη του και κατά τρόπο αυθεντικό, επειδή είναι αγιογραφικό, την αλήθεια της θέσης του για τις δύο φύσεις του Χριστού.

Και αυτή όμως η ερμηνευτική τακτική του Λέοντα καθρεφτίζει μόνον ένα μέρος του περιεχομένου του εκάστοτε βιβλικού χωρίου.

7. Αξιολόγηση της ερμηνευτικής του Λέοντα Α΄

Ως προς την αξιολόγηση της ερμηνευτικής του Λέοντα Α΄, σημειώνουμε ότι ο Λέων Α΄ ερμηνεύει προσωπικά και επιλεκτικά

την Βίβλο και δεν λαμβάνει υπόψη του όλα τα νοήματα της Βίβλου.

Θεωρούμε ακόμη ότι στην κατανόηση και αξιολόγηση της Ερμηνευτικής του Λέοντα Α΄ μπορεί να βοηθήσει η ερμηνευτική μέθοδος που σχετίζεται με την «αναγνωστική θεωρία» ή αλλιώς «θεωρία της πρόσληψης».

Η θεωρία της πρόσληψης υποστηρίζει ότι κατά την ανάγνωση ενός κειμένου “αναμειγνύεται ο ορίζοντας του συγγραφέα ενός κειμένου και ο ορίζοντας του αναγνώστη του κειμένου αυτού”. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή το νόημα ενός λογοτεχνικού έργου δεν εξαντλείται ποτέ στις προθέσεις του συγγραφέα. Καθώς το έργο περνά από το ένα πολιτισμικό ή κοινωνικό πλαίσιο στο άλλο, οι αναγνώστες μπορούν να αποκομίσουν από αυτό καινούργια νοήματα, τα οποία ίσως δεν είχαν προβλέψει ο συγγραφέας ή το σύγχρονό του αναγνωστικό κοινό. Έτσι η κατανόηση του κειμένου επιτυγχάνεται με τη «συγχώνευση των οριζόντων», δηλ. ο ιστορικός ορίζοντας των αναγνωστών συγχωνεύεται με τον ιστορικό ορίζοντα του έργου. Επομένως, η ερμηνεία του έργου είναι ένας διάλογος του παρελθόντος και του παρόντος, ενώ η κατανόησή του εξαρτάται από τι είδους ερωτήματα θέτουν οι αναγνώστες σ’ αυτό.

Στο σημείο αυτό σημειώνω ότι ανέπτυξα μια σειρά από αρχές και κώδικες που ισχύουν όταν εφαρμόζεται η θεωρία της πρόσληψης. Δεν θα τις αναφέρω εδώ, αιτίας του χρόνου.

Θ αναφέρω όμως περιληπτικά πώς εξηγείται η ερμηνευτική του Λέοντα με βάση την θεωρία της πρόσληψης.

Κατά την ερμηνεία των βιβλικών χωριών από τον Λέοντα Α΄ ο ορίζοντας προσδοκίας των βιβλικών αυτών κειμένων συμφύρεται με τον ορίζοντα εμπειρίας του επισκόπου Ρώμης. Επίσης, ότι κατά την διαδικασία της σύμμειξης των δύο οριζόντων ο Λέων Α΄ επικεντρώνει επιλεκτικά στην χριστολογία των κειμένων αυτών, που ανταποκρίνεται στον δικό του ορίζοντα εμπειρίας. Ας μην λησμονούμε ότι βρισκόμαστε στην περίοδο των χριστολογικών ερίδων. Ακόμη, ότι ο Λέων Α΄, για να αναδείξει το χριστολογικό νόημα των κειμένων, χρησιμοποιεί ως όργανο ή κώδικα ανάγνωσης στοιχεία που συνδέονται με τον ή τον άλλο

τρόπο με τον Χριστό. Τέλος, ότι η χριστολογική αυτή ανάγνωση και νοηματοδότηση των βιβλικών κειμένων δεν αναιρεί τις όποιες άλλες νοηματοδοτήσεις που εμπεριέχουν τα κείμενα. Αντίθετα, αναδεικνύει την ρητορική, ερμηνευτική και θεολογική δεινότητα του Επισκόπου Ρώμης.

Συμπεράσματα

Ο Λέων Α΄ παραθέτει στη Επιστολή πρώτα τις θέσεις του Ευτυχί, έπειτα τις δικές του χριστολογικές θέσεις και τέλος τις βιβλικές μαρτυρίες.

Χρησιμοποιεί την ρητορική, τον «ψόγο» και τις «άτεχνες αποδείξεις», για να ελέγξει τον Ευτυχί και να αποδείξει την αλήθεια των χριστολογικών θέσεών του.

Προσλαμβάνει από τον ορίζοντα νοημάτων των βιβλικών κειμένων εκείνα που ανταποκρίνονται στον δικό του ορίζοντα εμπειρίας. Η ερμηνευτική αυτή αναδεικνύει την ρητορική, ερμηνευτική και θεολογική δεινότητα του Επισκόπου Ρώμης.